

Marc Havermans positief over stro in vrijloopstal

Stro in plaats van compost

Stro lijkt vooralsnog het beste alternatief voor vrijloopstallen met een compostbodem: het is veilig, werkbaar, ruim beschikbaar en geeft prima stromest. Dit bleek op de bijeenkomst over alternatieve bodems voor vrijloopstallen. En: wie nu een compostbodem heeft, voelt zich wat geslachtofferd: „X-TAS komt in veel meer bodemmateriële voor.“

Nu FrieslandCampina en andere zuivelbedrijven met ingang van 1 januari 2015 het gebruik van compost op melkveebedrijven verbieden, moeten melkveehouders met een vrijloopstal met compostbodem rap op zoek naar alternatieven. Daar zijn ze binnen het praktijknetwerk 'Tot op de bodem uitgezocht' dan ook druk mee bezig. Houtsnippers, kernhout, olifantsgras, biobedding, de koeientuin-vloer, topstrooisel (gehakselde resten van paprika- en tomatenplanten) maïsstro – het netwerk probeert van alle denkbare bodemmateriële de plussen en de minnen op een rijtje te krijgen.

Begin september kwamen leden van dit netwerk en van het netwerk Humest bij elkaar op het bedrijf van vrijloopstalboer Marc Havermans in Moerdijk. Daar vertelden enkele 'compostboeren' dat ze in de aanloop naar het verbod ook al experimenteerden met producten als turf, gehakseld riet en gipspapierkorrels, gemaakt van restafval uit de gipsplatenindustrie.

Stro

Maar volgens Marc Havermans uit Moerdijk (NB) moet je het helemaal niet zo ver van

huis zoeken. Hij heeft sinds afgelopen winter ervaring opgedaan met stro, en dat is hem best bevallen. Havermans heeft sinds juni 2010 een vrijloopstal voor 200 koeien. Hij is opgestart met groencompost, maar dat had een groot aandeel zand. Dat werd een bende. Daarop stapte hij over op gft-compost. „Wel leergeld betaald, maar op een gegeven moment wisten we er goed mee te draaien. Totdat FrieslandCampina er problemen mee kreeg. Dat was de eerste drempel in de vrijloopstal.“ Afgelopen winter heeft hij daarom stro laten komen, en dat gewoon over de

Marc Havermans (links van het midden met grijs shirt) vertelt de leden van de praktijknetwerken Humest en Tot op de bodem uitgezocht over zijn ervaring met stro in de vrijloopstal.

compostbodem uitgereden. „Waarom stro? Het is een veilig materiaal, zonder risico op X-TAS (meer over X-TAS in het kader op pagina 11). Veel mensen denken: je gaat terug naar de potstal, maar dat interesseert me niet. Zelf was ik bang dat lang stro niet te frezen zou zijn – je moet de bodem wel elke dag beluchten – maar dat viel ook erg mee.” Havermans schafte tevens voor 15.000 euro een stroverdelers annex hakselaar aan, waarmee hij dagelijks vijf grote balen van 500 kilo over de vloer verdeelt. „Het is dagelijks werk, daar moet je geen prutshakselaartje voor gebruiken. Met 25, 30 minuten is de hele stal gestrooid.” Leerpuntje: op glad gerestro liep de hakselaar vast, dus gebruikt hij nu uitsluitend tarwestro. Bijstrooien doet hij in de winter, vanaf oktober tot maart. Met bijstrooien en frezen ontstond er een gemengde stro-compostbodem. Hoe is dat bevallen? „Groot voordeel van stro is dat het 85 tot 90 procent droge stof heeft. Het kan enorm veel vocht opnemen. Compost heeft een vrij hoge ruw-asfractie, stro helemaal niet. Dat is vooral organische stof. In de winter kwam de bodem dus wel 50 centimeter omhoog, en in de zomer zakt-ie weer, dan verdampt al het vocht eruit. De draagkracht was bést; de koeien bleven er in de winter gemakkelijk op lopen. Op de compostbodem waren ze in de winter wel tot de knieën zwart.”

Stromest

Een ander voordeel volgens Havermans: de stromest. „Als je 2.500 ton compost aanvoert, zit daar al heel veel P en N in. Bij stro liggen die gehalten veel lager. Bovendien voer je wel een paar duizend ton compost aan, en maar een paar honderd ton stro. Je rijdt dus veel minder tonnen mest uit, dat scheelt ook werk.” Plus: de aanvoer van stro valt niet onder de mestwet (Besluit kwaliteit en gebruik Overige Organische Meststoffen). Hij is ook lovend over de kwaliteit van de stro-compostmest. Die bevatte (bij 53 procent droge stof) 12,5 kilo stikstof en 7,4 kilo fosfaat. Opvallend was volgens Havermans het hoge kaligehalte van 27 gram per kilo product, wat de mest aantrekkelijk maakt voor akkerbouwers. Omdat stro voornamelijk bestaat uit koolstof, is het stikstofbindende vermogen ook groot, stelt hij. Havermans denkt daarom dat zijn strostal qua ammoniakuitstoot – een groot nadeel van vrijloopstallen – er gunstig uit zal springen. De bodemtemperatuur van de stro-compostbodem bleef heel de winter zo tegen de 20 graden, waar de compostbodem in de winter altijd afkoelde naar de

buitentemperatuur van zo'n graad of 5. „Compost is natuurlijk al een keer gecomposteerd, stro niet. Dat is dus een 'levendiger' product, vooral omdat je er elke dag een vers laagje bij strooit”, legt de veehouder uit. „In de winter zagen we ook dat de koeien veel meer gingen liggen op dat warme strobed; ze ploften er massaal in. Dat geeft een goed gevoel.”

Fraai aanzicht

Nog iets wat hij benadrukt: de vrijloopstal ziet er met een dagelijkse verse laag stro in de winter veel mooier uit. „Dat aanzicht vind ik ook een groot voordeel.” In de zomerperiode oogt de stro-compostbodem wel gewoon droog en zwart. Ook qua klauwgezondheid, tankcelgetal of mastitis ondervond Havermans geen noemenswaardige verschillen. „Of compost voor de klauwen beter is dan stro, weet ik niet. De klauwen bleven mooi zuiver, onze digiklauwscore is 100. Het tankcelgetal zit al vier jaar in de winter op 150 en in de zomer op 200, en daarmee ben ik dik tevreden. Echte mastitiskoeien heb ik niet of nauwelijks, hooguit eens in de drie, vier weken een koe met een vlokje. En dat terwijl onze veestapel gemiddeld zes jaar oud is.”

X-TAS toch hoog

Toch zijn er ook nadelen aan het gebruik van stro. De grootste tegenvaller voor Havermans (en de overige netwerkdeelnemers) was dat de X-TAS-waarde die in zijn stro-compostbodem werd gemeten, uitkwam op 6,5. „We hadden gehoopt op lager”, betreurt Bram den Hollander van IDV Advies, begeleider van het netwerk Humest. Havermans baalt er ook van. Hij vermoedt dat het komt doordat het stro gewoon door de bestaande compostlaag is gemengd. Dit jaar wil hij vóór de winter de hele stal echt leeg rijden, en dan alleen stro aanvoeren. Hij verwacht dan beter te scoren qua X-TAS. Stro zit als product volgens het Nizo heel laag in X-TAS (2,7), alleen zaagsel zit lager (2,0). Maar hoe een strobodem in een vrijloopstal uitpakt voor de X-TAS, is niet te zeggen, want zo'n stal is er in Nederland gewoonweg nog niet. Bovendien is er nog heel veel onbekend over hoe X-TAS zich gedraagt, en kom je in de praktijk soms rare dingen tegen. Zo heeft Havermans een aparte hoek voor kalf- en zorgkoeien in de stal, met een onbeluchte bodem van houtsnippers. „De voorraad houtsnippers die nu aan de hoop ligt, zit heel hoog in de X-TAS, ergens rond de 6, terwijl de bodem in de zorghoek gewoon goed is, op 4,3. En dat terwijl die bodem jaarrond wel

Leon van der Wel

„Straks komt er gewoon een zwarte lijst.”

Jeroen Groenewegen

„Ik laat de compost voorlopig nog zitten.”

Marinus de Vries

„Geshredderd riet is goedkoper dan stro.”

Kees Pijs

„Als ik op stro verder moet, mag FrieslandCampina de portemonnee trekken.”

tussen de 40 en de 60 graden zit. We weten gewoon nog niet alles.”

Strokosten voor lief nemen

Een ander heikel punt bij het gebruik van stro: de kosten. Havermans: „Stro is gewoon duurder dan compost. Punt is dat je in de winter elke dag móet strooien om de bodem goed te houden, anders wordt het een bende en ben je veel verder van huis. Tussen pakweg oktober en maart gaat er bijna wekelijks een vracht van 12, 13 ton stro doorheen. Die kosten moet je in de winter maar voor lief nemen, want je ontkomt er toch niet aan.” Marc Havermans biedt zijn 200 koeien veel ruimte: 30 vierkante meter (stro/compost) bodem per koe, „daar heb je veel plezier van in de winter.” Liever een spant extra, dan in de winter aanmodderen, wil hij maar zeggen. Hij verbruikte volgens het netwerk per koe per jaar ongeveer 1,5 ton stro à 90 euro, waarmee de prijs per liter melk uit kwam op 1,7 cent, vergelijkbaar met houtsnippers. Stro en ▶

Verbod op compost wegens wamteminnende bacteriën

TAS, wamteminnende sporenvormende bacteriën, en vooral de extreem hittebestendige variant X-TAS, kunnen in meer of mindere mate voorkomen in allerlei materialen die zijn gecomposteerd of waarin tijdens de opslag broei is opgetreden. Te denken valt aan gft-compost, houtsnippers, zaagsel en biobedding. Vooral in de zomer, als de temperatuur in compostbodems oploopt richting de 50 graden, krijgen die bacteriën de kans omdat hittegevoelige varianten dan het loodje leggen.

Uit onderzoek van FrieslandCampina op bedrijven met

vrijloopstallen bleek dat daar de gemiddelde waarde voor X-TAS in compostbodems op 5,9 lag, terwijl FrieslandCampina een waarde van maximaal 5 acceptabel vindt. Andere materialen, zoals houtsnipperbodems (5,0) en gescheiden mest (4,6), voldeden wel aan de norm.

De X-TAS-bacteriën kleven aan de uier en ook met goed voorbehandelen krijg je ze niet helemaal weg. En hoewel ze niet schadelijk zijn voor de volksgezondheid, hebben ze wel invloed op de houdbaarheid van langhoudbare producten, zoals koffiemelk en gecondenseerde melk. Als

dergelijke producten sporen bevatten van die bacteriën, kunnen ze in ongekoele opslag in warme exportlanden als Dubai of de Verenigde Arabische Emiraten weer tot leven komen, waardoor de lucratieve exportproducten bederven. Reden voor FrieslandCampina om per 1 januari het gebruik van alle typen compost op melkveebedrijven – zowel in vrijloopstallen als in ligboxen – te verbieden. Ook andere zuivelondernemingen, zoals DOC Kaas en Cono Kaasmakers, hebben aangegeven FrieslandCampina hierin te willen volgen.

snippers zijn daarmee wel iets duurder dan compost: die kosten kwamen bij een verbruik van 7,5 ton per koe per jaar (à 15 euro per ton) uit op 1,4 cent per liter. Zo bekeken is het prijsverschil dus nog wel te overzien”, zij het dat je de kosten voor de hakselaar annex stroverdelers daar nog bij moet tellen. In Havermans' stroverbruik scheelt het wel dat hij een mestgang van 5 meter achter het voerhek heeft, waar al pakweg een kwart van alle mest terecht komt.

„Kortom, behalve de prijs zie ik geen enkele reden om stro niet te pakken”, besluit Havermans.

Kritische geluiden

De veehouders in de skybox, met fraai uitzicht over Havermans' bonte koppel koeien, kunnen zich op zich wel vinden in zijn conclusie. Alleen zijn er wel kritische geluiden over de reden waarom compost (zowel gft-compost, boxcompost als groencompost) nou verboden wordt, op basis van vrij beperkt onderzoek. Sommige aanwezigen voelen zich wat in de steek gelaten door FrieslandCampina. „Compost wordt nu verboden, maar in gescheiden mest kun je ook waarden van 5 of hoger vinden voor X-TAS”, zo klinkt het. „We zouden wel wat meer richting willen krijgen van FrieslandCampina over wat we dan wél moeten gebruiken. Als het om weidegang gaat, is de coöperatie wel sturend bezig, maar nu zeggen ze: compost in de stallen wordt verboden, en zoek het verder maar uit.”

Jos Uiterwaal, een van de twee aanwezige vertegenwoordigers vanuit de zuivelcoöperatie, erkent dat FrieslandCampina niet van plan is om alle alternatieve bodems

te gaan onderzoeken. „We hebben bij een aantal leden alternatieve bodems bemonsterd. De uitkomsten geven geen aanleiding het onderzoek verder uit te breiden.” In andere bodemmateriële kan inderdaad ook X-TAS voorkomen, maar in gemiddeld kleinere hoeveelheden, aldus Uiterwaal. „Bij compostbodems zijn de waarden gewoon altijd hoog en dat is risicovol. Daarom verbieden we met ingang van volgend jaar het gebruik van compost op melkveebedrijven. Ook in de boxen mag het niet meer.” Alle compost moet echt uit de stal, aldus Uiterwaal. Andere materialen er overheen uitrijden en de oude compostbodem laten zitten, mag niet.

‘In hoekje gezet’

„Als compostveeouders voelen we ons nu gewoon in een hoekje gezet”, stelt Leon van der Wel na afloop. Hij heeft in Nieuwerkerk (ZL) een bedrijf met een vrijloopstal voor zijn 40 oudere koeien. „Ik denk dat bij andere materialen het probleem net zo goed speelt, alleen bij compost is het nu het eerst gesignaleerd.” „Precies”, beaamt Kees Pijs, die in Etten-Leur 60 koeien in de compoststal heeft. „Het ligt niet alleen bij de compost.” Ook Jeroen Groenewegen, die in Kraggenburg in de Noordostpolder 90 koeien op compost heeft lopen, vindt dat er nu met een beschuldigende vinger wordt gewezen naar de compostboeren. „Daar is veel onderzoek naar gedaan, maar nog maar heel weinig naar biobedding, paardenmest en noem maar op.” Voor Van der Wel was het compostverbod ‘wel even slikken’. „Maar wij zijn maar een kleine categorie veehouders. We kunnen het niet maken dat straks alle 14.000 leden bijvoorbeeld een cent minder beuren voor de

melk, omdat wij vasthouden aan compost.”

Hij voorspelt: „Straks krijg je gewoon een zwarte lijst. Alleen producten die nooit warm worden, komen op de toegestane lijst. En zuiver stro wordt nooit warmer dan rond de 30 graden, X-TAS is pas een probleem bij 50 graden en hoger.”

Marinus de Vries, die in Stolwijk (ZH) 120 koeien in de vrijloopstal op compost heeft lopen, heeft het afgelopen jaar geëxperimenteerd met geshredderd riet. „Wel wat duur, maar goedkoper dan stro. Maar nu hoor ik hier dat ik het dus beter niet kan opmengen met compost. En van FrieslandCampina moet sowieso alles eruit. Nu zit ik bij Nemelco, maar die volgen vast wel.”

Jeroen Groenewegen levert aan NoorderlandMelk. „Die verbieden compost nog niet, dus ik laat het voorlopig nog zitten. Ben wel aan het denken; op dit moment is stro waarschijnlijk het beste alternatief. Ik heb via Natuurmonumenten ook riet aangevoerd, nu heb ik gezeur met de omgevingsdienst omdat ik ‘reststromen van derden’ heb aangevoerd. Stro mag gewoon.” Ook Marinus de Vries ziet stro wel zitten. „Ik heb ook geen zin om andere materialen mijn put in te trappen.” Kees Pijs baalt wel. „Ik werk naar volle tevredenheid met compost, ook wat X-TAS betreft zit het op veel bedrijven hoger dan bij mij. Maar nu moet de compost eruit. Als ik dan op stro verder ga – en de rest van de zuivelindustrie is niet consequent – vind ik dat FrieslandCampina de portemonnee maar moet trekken. Met alleen het verbieden van compost is het probleem niet opgelost. Die discussie wil ik wel met ze aangaan.” Niettemin beaamt ook Pijs: „Stro is gewoon het enige veilige middel.” Hij besluit met een pleidooi: „Schrijf alsjeblieft ook op dat de vrijloopstal het beste systeem is voor de koe dat er is, qua levensduur.” ■